

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Людмили Анатоліївни Радомської “Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах (Вінниця, 2016. — 214 с.), подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 — українська мова

Однією з наукових сфер сучасного українського мовознавства, яка під впливом змін у суспільно-політичному та економічному житті незалежної України зробила стрімкий і гігантський крок у своїх дослідженнях, є термінологія. Це зумовлено насамперед нагальною потребою створити термінологічні найменування для науково-поняттєвого апарату нових галузей знань, переглянути склад створених у попередній період терміносистем з погляду нормативності та відповідності традиціям їхніх одиниць. Цілком умотивованим є науковий інтерес до формування окремих терміносистем, виявлення активних моделей термінотворення та встановлення наявних між термінами семантичних зв'язків.

В останні десятиріччя виконано чимало досліджень, присвячених проблемі словотворення термінів, з'ясування особливостей структури і семантики цих одиниць, вивчення системних відношень між ними (І. М. Кочан, Г. П. Мацюк, Т. І. Панько, Т. Р. Кияк, Л. О. Симоненко, М. О. Гонтар, Т. В. Лепеха, І. Р. Процик, О. М. Тур, О. В. Чорна, Л. А. Халіновська, Н. О. Яценко та ін.). Список цих робіт достойно поповнює дисертаційна праця Людмили Радомської, актуальність якої незаперечна. Обрання авторкою теми дисертації слід вважати за прагнення її взяти участь у розв'язанні досить складного завдання сучасного термінотворення — встановлення семантики та словотвірної структури термінологічних іменників-юкстапозитів, які ще не були предметом комплексного дослідження в українській мові. Словоскладання, переконливо доводить Людмила Анатоліївна, є одним з найпоширеніших способів творення термінів.

Вивчення семантичних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів відповідає профілеві наукових планів кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету та є складником комплексних тем «Рівнева структура національно-когнітивної і національно-мовної картини світу: теоретичний і прикладний вияви», «Категорійно-лексикографічна і трансформаційно-аналогійна граматики службовості».

У вступній частині дисертації Л. А. Радомська, критично осмислюючи науковий доробок лінгвістів із порушеної проблеми й одночасно обстоюючи власну позицію, ставить перед собою мету — «визначити та систематизувати семантичні відношення між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів, з'ясувати їхню специфіку порівняно з виявами семантичних відношень між однослівними термінами» (с. 6–7). Зазначеній меті підпорядковані шість основних завдань, успішне розв'язання яких відбито в трьох розділах.

Комплексне дослідження семантичних відношеннях між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів як цілісних номінативних одиниць, аналіз основних виявів семантичних відношень між значеннево нерівноправними (гіперо-гіпонімійні відношення, відношення подібності) та значеннево рівноправними (співвідносні, синонімійні, антонімійні відношення) компонентами таких термінів, визначення основних критеріїв виокремлення іменників-юкстапозитів як самостійних лексико-граматичних одиниць зrealізовано вперше в сучасному українському мовознавстві й забезпечує **наукову новизну** дисертаційної роботи.

Виконання завдань, поставлених у роботі, вимагало від дослідниці опрацювання надзвичайно широкої та різноманітної літератури, чіткої орієнтації в різних аспектах теорії сучасного словотворення (425 позицій). Відзначимо скрупульозне вивчення основних структурно-семантичних моделей термінологічних іменників-юкстапозитів. Матеріалом дослідження слугувала картотека дериватів, що їх зафіксовано в загальнонаукових,

науково-технічних та галузевих термінологічних словниках української мови та інших джерелах. Широке залучення найновішого мовного матеріалу забезпечило надійне фактичне підґрунтя для дослідження і високий ступінь вірогідності одержаних результатів.

У **першому розділі** “Теоретико-методологічні засади дослідження іменників-юкстапозитів у сучасному мовознавстві” (с. 11–62) дисертантка, осмислюючи концептуальне підґрунтя проблеми, проаналізувала основні підходи до витлумачення складних іменників у слов’янському мовознавстві й українському зокрема, визначила критерії виокремлення юкстапозитів у сучасній українській мові, установила диференційні та спільні ознаки складних слів і словосполучень, схарактеризувала іменники-юкстапозити як самостійні лексико-граматичні одиниці. У різних підходах до того або того досліджуваного явища Людмила Анатоліївна аргументовано заперече чи сприймає трактування понять, аналіз фактів, полемізує з ученими, доказово подаючи власну концепцію. Молода дослідниця поділяє думку тих мовознавців, які юкстапозитом вважають “складання, поєднання двох чи більше слів без сполучних голосних з обов’язковою ознакою його оформлення — дефісним правописом” (с. 41).

На особливу увагу заслуговує підрозділ «Проблема статусу запозичень із дефісним правописом: юкстапозит чи непохідне слово в українській мові» (с. 42–48), у якому дисертантка, теоретично осмислюючи найновіші напрацювання та рекомендації українських мовознавців, зокрема К. Г. Городенської, порушує проблему відмежування термінологічних іменників-юкстапозитів від формально подібних іншомовних найменувань, що не набули статусу складного слова в українській мові. Людмила Анатоліївна подала критерії, на які варто зважати, визначаючи статус складних утворень з іншомовним компонентом і виокремлюючи з-поміж них іменники-юкстапозити, усічено-словесні аббревіатури та неосвоєні лексичні одиниці.

Другий розділ «Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах зі значеннєво нерівноправними компонентами» містить цікаві спостереження та висновки дисертантки, зроблені на підставі глибокого й послідовного аналізу словникових визначень терміна в сучасній українській літературній мові. Залучивши до аналізу величезний фактичний матеріал, Людмила Анатоліївна встановила, що основним типом семантичних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів є гіперо-гіпонімійні відношення.

Здобутком автора виконаної дисертаційної праці є виокремлення та характеристика вісімнадцяти лексико-семантичних груп термінологічних іменників-юкстапозитів, у межах яких виділено підгрупи, а в межах підгруп — родо-видові мікрогрупи, що їх формують гіпероніми зі співгіпонімами. Залежно від кількості родо-видових мікрогруп розмежовано ядерні та периферійні групи термінологічних іменників-юкстапозитів. Обраний дослідницею підхід не є абсолютно новим чи неординарним, однак теоретична і практична перспективність його очевидні. Висновки, зроблені на основі самостійно дібраного й покласифікованого матеріалу, справді поглиблюють теоретичні засади термінотворення, розширюють уявлення про структурно-семантичні моделі термінологічних іменників-юкстапозитів.

Переконливі міркування дослідниці щодо встановлення мотиваційних відношень подібності як основи метафоричної мотивації терміна. З'ясовано, що за допомогою наукової метафори приймають один тип об'єктів у термінах-назвах об'єктів другого типу внаслідок установаження мотиваційних відношень зовнішньої, функціональної й зовнішньої та функціональної подібності.

Третій розділ «Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах зі значеннєво рівноправними компонентами» є логічним завершенням розгляду мотиваційних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів. Його присвячено дослідженню антонімійних, співвідносних та синонімійних відношень, якими пов'язані компоненти аналізованих дериватів. Повністю поділяємо думку Людмили

Анатоліївни про те, що термінологічні іменники-юкстапозити зі значеннєво рівноправними компонентами виражають не суму лексичних значень своїх компонентів, а нове значення, що постало внаслідок устанавлення мотиваційних відношень між їхніми компонентами.

Логічним підсумком дослідження Л. А. Радомської є висновки, що впливають із проведеного аналізу. Їм притаманна виваженість, аргументованість і безпосереднє співвідношення з фактами сучасної мовної дійсності, що надає їм практичної рекомендаційної перспективи.

Позитивно оцінюючи виконане дослідження, схвалюючи загалом його концептуальні теоретичні засади, хочемо висловити деякі свої міркування з приводу розв'язання окремих проблем, а також побажання, які б посприяли увиразненню незаперечних здобутків автора дисертації:

1. Аналіз наукових праць, представлений у першому розділі роботи "Теоретико-методологічні засади дослідження іменників-юкстапозитів у сучасному мовознавстві" та на сторінках інших розділів, демонструє обізнаність дисертантки з теоретичними напрацюваннями попередників. Такий аналіз виявляє її позицію як достатньо самостійного дослідника, який використовує принципові положення та перетворює їх на пріоритети свого дослідження. Проте тут подано неповний перелік досліджень, у яких вивчали структурні та семантичні особливості юкстапозитів, зокрема немає академічної праці «Словотвір сучасної української літературної мови» (К. : Наукова думка, 1979. — 408 с.), праць Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук та ін.

Крім того, забагато покликань на підручники та довідкові видання.

2. Не можемо вважати за цілком виправдане оперування дисертанткою терміном «запозичені слова» як синонімом до терміна «іншомовні слова». Адже у світовій лінгвістиці і в лінгвоукраїністиці зокрема (О. Б. Ткаченко) ці поняття диференційовані: запозичені слова — максимально освоєні, іншомовні слова — це слова з інших мов, які, на відміну від запозичених, не засвоєні повністю, зберігають ознаки свого походження та які мовці

усвідомлюють як чужорідні (див. «Українська мова. Енциклопедія», 2007 р., с. 238—239).

3. Варто в загальних висновках чіткіше наголосити на специфіці семантичних відношень між компонентами термінологічних іменників-юкстапозитів порівняно з виявами семантичних відношень між однослівними термінами.

4. Потребує обґрунтування кваліфікація як юкстапозитів дериватів *пасажиро-кілометр, тонно-кілометр, локомотиво-кілометр, паровозо-кілометр, паротяго-кілометр, людино-день, машино-день* (с. 91), у складі яких компоненти поєднані за допомогою сполучних голосних, що не відповідає запропонованому в дисертації визначенню юкстапозитів (с. 41).

5. У першому та третьому розділах дисертації використано поодинокі умовні скорочення, але чомусь не подано списку умовних скорочень.

Висловлені міркування, зауваження та побажання, однак, не стосуються концептуальних засад дослідження, тому не можуть негативно вплинути на його загалом високу оцінку.

Насамкінець зазначимо, рецензована дисертаційна праця — це ґрунтовне, цілісне самостійне дослідження семантики та структури термінологічних іменників-юкстапозитів. У ній ґрамотно й виважено проаналізовано основні вияви семантичних відношень між компонентами таких іменників, встановлено їхні типи. Теоретичні узагальнення випливають із ґрунтового аналізу великого за обсягом фактичного матеріалу і достатньо аргументовані. Матеріали дисертації варто використати для подальшого опрацювання проблем словотвору та українського термінознавства, укладання загальномовних та спеціальних словників, написання підручників і посібників.

Автореферат і 10 публікацій (8 із яких надруковані у фахових виданнях України, 2 — за кордоном) повністю відбивають зміст дисертації. Результати дослідження апробовано достатньою мірою на 8 міжнародних наукових, науково-практичних і науково-методичних конференціях.

Отже, дисертація Людмили Анатоліївни Радомської “Семантичні відношення в термінологічних іменниках-юкстапозитах” відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 — українська мова.

Офіційний опонент —
кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
відділу граматики
Інституту української мови
НАН України

